

Борис КОВАЛЕНКО

ФОЛЬКЛОРНІ ЗАПИСИ ЯК ДЖЕРЕЛО ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Важливим джерелом історичного вивчення подільських говірок є фольклорні та етнографічні записи з Поділля. Різні мовно-структурні рівні подільських говірок: фонетичні, лексичні, словотвірні, синтаксичні – були і є об'єктом дослідження багатьох українських мовознавців. У статті показано, що лише автентичні тексти можуть слугувати цінним і надійним джерелом для вивчення динаміки діалектного мовлення Поділля.

Ключові слова: діалектологічні дослідження, фольклор, говірки.

Лінгвістика досліджує мовний матеріал у двох аспектах: по-перше, у його глибинних структурних якість, а, по-друге, у територіальному обширі його функціонування. Ці два аспекти між собою не лише тісно пов'язані, а й часто взаємозумовлені. Як зазначає А.М. Поповський, дослідників цікавить питання про взаємини того, що можна назвати, з одного боку, центральним масивом певної мови, та з другого – регіональним. Дослідник застерігає від недооцінки (як це часто допускається в окремих дослідженнях) того, що виступає побічно, за межами центрального, і що має свою вагу і значення в цілій мовній побудові¹.

Питання розвитку української літературно-національної мови не може бути ґрунтовно опрацьованим без глибокого вивчення важливого чинника української національної культури, її безцінного духовного скарбу народного – фольклору. Як відомо, формування мовно-літературних норм відбувалося не без впливу високохудожніх зразків народної творчості. Мова українського фольклору вивчається з погляду значення її для мовотворчості окремих письменників, для стилістичної диференціації виражальних засобів літературної мови, а також як самодостатній щодо структурно-семантичної організації та естетичних функцій предмет у системі національних культурних вартостей².

Мета нашої розвідки – порівняти казки в записах А.І. Димінського в збірках М. Драгоманова та М. Левченка, й з'ясувати, чи можуть фольклорні записи слугувати надійним джерелом діалектологічних досліджень.

Мовно-стилістичні ресурси фольклорного контексту не перестають

¹ Поповський А.М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України ХІХ – початку ХХ століття / А.М. Поповський: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 1987. – С. 3

² Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000. – С. 354.

бути об'єктом досліджень із часів О.О.Потебні, який передбачив спроможність народнопісенного тексту стати об'єктом багатьох дисциплін, що вивчають засади національних духовних і культурних пріоритетів. “Народна пісня становить матеріал для мовознавства, етнографії, історії, психології та ін. Але цим наукам, як зазначає С.Я. Єрмоленко, потрібна зовсім не пісня, а, наприклад, мовознавство – звук, слово, форма, зворот...”³. У монографії дослідниця досліджує роль фольклору в розвитку літературної мови, визначаючи спільне і відмінне в поняттях “літературна мова” і “мова фольклору”, статус фольклоризмів як стилістичної категорії, семантичну трансформацію фольклорних символів у текстах української поезії та прози тощо.

А.М. Поповський у посібнику “Мова фольклору та художньої літератури Південної України XIX – початку XX століття” подає загальну характеристику фольклорних джерел і художніх творів цього регіону, визначає їх роль у розвитку української літературно-національної мови, розглядає лексичні, фразеологічні, фонетико-морфологічні та синтаксичні особливості мови фольклору й художніх творів, які сприяли формуванню загальноукраїнської літературно-мовної норми. В іншому посібнику вчений, окрім фонетичних, морфологічних та синтаксичних рис мови фольклору Південної України XIX – поч. XX ст., подає порівняльну характеристику місцевих південноукраїнських мовних явищ із відповідними явищами в мові фольклору інших регіонів України⁴. Вивченню мовно-стилістичних, семантичних та морфолого-синтаксичних явищ присвятили свої праці І.К. Білодід, В.С. Ващенко⁵, Р.Г. Волощук⁶, П.Є. Мишуренко⁷, О.О. Порпуліт⁸. Вивчення етнокультурного

³ Єрмоленко С.Я. Фольклор і літературна мова / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 79

⁴ Див: Поповський А.М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України XIX – початку XX століття / А.М. Поповський: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 1987. – 84 с.; Поповський А.М. Нормативні тенденції в мові фольклору Південної України XIX – початку XX століття / А.М. Поповський: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ: ДДУ, 1988. – 92 с.

⁵ Білодід І.К., Ващенко В.С. Фольклорний компонент основи художньо-естетичних засобів мови / І.К. Білодід // Про культуру мови. – К., 1964.

⁶ Волощук Р.Г. Особливості синонімічного ряду з опорними словами *йти* – *ходити* в українських народних піснях Наддніпрянщини / Р.Г. Волощук // Исследования по русскому и украинскому языкам. – Днепропетровск, 1973. – С. 90-94.

⁷ Мишуренко П.Є. Варіювання структури українських народних прислів'їв у живому мовленні / П.Є. Мишуренко // Сучасні говори Наддніпрянщини. – Дніпропетровськ, 1969. – С. 50-78.

⁸ Порпуліт О.О. Ономастичний простір українських чарівних казок (у зіставленні з російськими казками): Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.01 / О.О. Порпуліт / Одес. держ. ун-т ім. І.І. Мечникова. – О., 2000. – 19 с.

(народнописенного) досвіду репрезентовано в працях І.О. Голубовської⁹, В.В. Жайворака¹⁰, В.І. Кононенка¹¹, О.О. Маленко¹², В.М. Русанівського¹³, О.І. Сімович¹⁴ та багатьох ін.

Безперечно, фольклорні твори впливали на розвиток художньої літератури. Письменники різних епох завжди зверталися до невичерпної скарбниці народної мудрості, що споконвіку поповнюється багатствами народної мови, її довершеними художніми засобами, образами, символами і влучними виразами. Але, як зазначає А.М. Поповський, і безпосередньо самі фольклорні зразки своєю мовною організацією стилістичною довершеністю, широкою популяризацією не менш були впливовими в удосконаленні мовного розвитку, у виробленні високих якостей мови, її літературно-національної норми¹⁵. У цьому процесі важливе значення мають багаті скарби українського фольклору, зокрема фольклору Поділля, який відзначається і великим обсягом, і різноманітністю жанрів, і функціональною активністю.

Фольклор Поділля здавна привертав до себе увагу шанувальників і збирачів. Саме завдяки збереженню архівам та столітнім записам сучасні нащадки мають змогу ознайомитись із невичерпною скарбницею усної народної творчості.

Ще в першій половині XIX ст. зароджується інтерес до вивчення усної народної творчості Поділля. Одним із перших збирачів матеріалів із Поділля був мовознавець і фольклорист В.І. Даль. У 1846 р. на Поділлі записував перекази, пісні, прислів'я та приказки Т. Шевченко. Відомо й про записи, що їх здійснили О. Афанасьєв-Чужбинський, П. Чубинський. Окремі мотиви та сюжети, зафіксовані на Поділлі, використали у своїй творчості Марко Вовчок та Опанас Маркович.

⁹ Голубовська І.О. Етнічні особливості мовних картин світу : [монографія] / І.О. Голубовська. – [2-е вид., випр. і доп.]. – К. : Логос, 2004. – 284 с.

¹⁰ Жайворонак В.В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук / В.В. Жайворонак // Мовознавство. – 2004. – № 5–6. – С. 23–35; Жайворонак В.В. Знаки української етнокультури : [словник-довідник] / Віталій Жайворонак. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.

¹¹ Кононенко В.І. Мова. Культура. Стиль : [збірник статей] / Віталій Кононенко. – Київ – Івано-Франківськ, 2002. – 460 с.; Кононенко В.І. Символи української мови / Віталій Кононенко. – Івано-Франківськ : Плай, 1996. – 272 с.

¹² Маленко О. О. Лінгво-естетична інтерпретація буття в українській поетичній мовотворчості (від фольклору до постмодернізму): [монографія] / Олена Маленко. – Харків, 2010. – 488 с.

¹³ Русанівський В.М. Єдиний мовно-образний простір української ментальності / В.М. Русанівський // Мовознавство. – 1993. – № 6. – С. 3–13.

¹⁴ Сімович О. Поетична символіка української народної творчості : лінгвістичний аспект / Оксана Сімович. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, ЛДУ ім. І. Франка, 1999. – 46 с.

¹⁵ Поповський А.М. Мова фольклору та художньої літератури Південної України XIX – початку XX століття / А.М. Поповський: Навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 1987. – С.5-6.

У польській історико-краєзнавчій літературі Зоріана Доленги-Ходаковського, Вацлава Залеського, Жеготи Паулі, Оскара Кольберга, Едварда Руліковського, Антонія, Павлина Свенціцького та інших знайшла відголосок народна поезія цього краю. Збагаченню та утвердженню надбав культури рідного Поділля сприяли історики, фольклористи й письменники: Каленик Шейковський, Антон Коціпінський, Євфим Сіцинський, Степан Руданський, Анатоль Свидницький, Михайло Коцюбинський та ін.

Значну кількість лексем і фразем, записаних на території Поділля, уміщено на сторінках багатьох лексикографічних праць, що були укладені або побачили світ у XIX ст. Зокрема, цінний матеріал зафіксовано у виданні “Этнографические и статистические сведения об Ольгопольском уезде Подольской губернии. Священника И. Михневича”¹⁶, де автор подає 150 паремійних одиниць.

На початку 50-х років XIX ст. сформувалася фольклорно-етнографічна школа Подільської духовної семінарії, до складу якої ввійшли А. Свидницький, С. Руданський, К. Шейковський, М. Симашкевич, К. Широцький та ін. Так, С. Руданський записав чимало приказок і прислів'їв у с. Хомутинцях Вінницького повіту. З них 298 одиниць умістив у своїй збірці Матвій Номис¹⁷. У ній використано матеріали багатьох тогочасних збирачів фольклору – О. Марковича, В. Білозерського, М. Білозерського, О. Лазаревського, П. Куліша, Ф. Богуславського, П. Огієвського, а серед них і С. Руданського.

Значну територію Поділля (Кам'янецький, Проскурівський, Летичівський, Вінницький повіти) охопила і фольклорно-етнографічна експедиція П. Чубинського, що була організована в 70-х роках XIX ст. У матеріалах семитомного видання “Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной имп. Географическим обществом. Юго-Западный отдел” (1872 – 1877) уміщено 1800 паремій і фразем та близько 200 загадок, узятих упорядником з рукописних джерел, зокрема з Поділля він використав записи А. Димінського¹⁸. Зазначимо, що П. Чубинський був першим, хто в публікації народних висловлювань вбачав і певні лінгвістичні інтереси.

Діяльність А.І. Димінського відіграла значну роль у вивченні народної поетичної творчості та побуту. Його заслуги в галузі дослідження народної

¹⁶ Этнографические и статистические сведения об Ольгопольском уезде Подольской губернии. Священника И. Михневича // Вестник русского географического общества. – СПб., 1852. – Кн. I. – Ч. VI. – С. 23–40.

¹⁷ Українські приказки, прислів'я, і такє інше. Уклав М. Номис / Упоряд., приміт. та вступна ст. М.М. Пазяка – К.: Либідь, 1993. – 768 с.

¹⁸ Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край, снаряженной имп. Географическим обществом. Юго-Западный отдел. Материалы исследования собранные д. чл. П.П. Чубинским. – СПб., 1872–1877. – Т. I–VII.

культури полягають передусім у тому, що він зібрав величезну кількість казок, пісень, етнографічних матеріалів. Підтримуючи якнайтісніші зв'язки з визначним етнографічним центром – Російським географічним товариством, постійним членом якого він був, а також з іншими науковими осередками, які також вивчали народну культуру і побут (зокрема, із Подільським статистичним комітетом), А.І. Димінський свою фольклорно-етнографічну діяльність спрямував на розв'язання особливо важливого на той час завдання науки про народну творчість – на збирання її зразків. Незважаючи на тяжкі життєві умови, він устиг зробити багато. Через Подільський статистичний комітет він передав понад 2000 пісень, збірник вірувань, загадок і різних етнографічних записів. Вони частково опубліковані в “Трудах этнографическо-статистической экспедиции...”. П. Чубинський з цього приводу пише: “Подільський Статистичний комітет подав у розпорядження експедиції збірник А. Димінського, що містить у собі до 2000 пісень, враховуючи в тому числі й варіанти, п. Димінський (надав) – збірник повір'їв, загадок і взагалі етнографічних матеріалів”¹⁹. Далі П. Чубинський зазначає: “По Ушицькому повіту Подільської губернії більша частина приказок повідомлена нам п. Димінським”²⁰.

Д.К. Зеленін у праці “Описание рукописей Ученого архива имп. Русского Географического Общества” відзначає, які матеріали А.І. Димінського ввійшли в “Труды этнографическо-статистической экспедиции...” (т. 5, с. 458, 465, 466, 489, 514, 519, 523, 541, 558, 562, 564, 576-578, 8, 99)²¹. На думку О.М. Новицького, це важливо згадати у зв'язку з тим, що П. Чубинський не скрізь зазначав, які записи належать подільському фольклористу²².

Велика фольклорно-етнографічна спадщина А.І. Димінського є невичерпним джерелом матеріалів для дослідників – як етнографів, фольклористів, так і лінгвістів, особливо ж діалектологів. Науковий доробок фольклориста (за неповними даними) становить близько 2500 різних за жанром народних пісень, 2000 казок, 2000 прислів'їв, приказок і загадок тощо. Записи мають варіанти, вони несуть у собі вплив місцевого колориту мови, місцевих традицій тощо. А.І. Димінський розумів, що будь-який варіант має значення для науки.

На жаль, більшість етнографічних записів А.І. Димінського не збереглися. До нас дійшли “Коллекция подольских сказок, которые в 1850–

¹⁹ Труды этнографо-статистической экспедиции ... Т. I, вып. I. – С. XVI.

²⁰ Труды этнографо-статистической экспедиции ... Т. I, вып. II. – С. 227.

²¹ Зеленин Д.К. Описание рукописей Ученого архива имп. Русского географического об-ва. Вып. 1-3. Пг., 1914-1916. (рец: ЭО 1914 № ¾, с. 191-192; ЖС 1915 вып ½, с. 173-175 и др.).

²² Новицкий О.М. Фольклористична та етнографічна діяльність А.І. Димінського / О.М. Новицкий // Народна творчість та етнографія. – 1980. – Листопад-грудень. – № 6 (166). – С.38-42.

60-х гг собрал волостной писарь Дыминский”, (частково опублікована в “Трудах этнографическо-статистической экспедиции...”, “Подольские и малороссийские любовные песни” (1859), “Рассказ крестьянина о торемных обычаях” (1864).

З ініціативи й під керівництвом академіка АН УРСР А.Ю. Кримського було зібрано, підготовлено та видано в 1928 році велику збірку “Казки та оповідання з Поділля в записих 1850-1860-их рр.”. Упорядник збірки М. Левченко²³ в передмові зазначав: “Ті подільські казки та оповідки, що ми їх тут видаємо, то записи переважно 1850-их років двох видатних подолян: відомого поета Степана Васильовича Руданського та дуже працюючого етнографа Андрія Івановича Димінського”²⁴.

Порівняймо казки в записих А.І. Димінського в збірках М. Драгоманова та М. Левченка і з’ясуємо, чи можуть фольклорні записи слугувати надійним джерелом діалектологічних досліджень?

У збірнику М. Драгоманова “Малорусские народные предания и рассказы” (К., 1876) подано три десятки оповідань про чортів та відьом у записих А. Димінського. І знову ж таки видавець не зазначав, що записи робив саме А. Димінський, натомість під кожним оповіданням є примітка: “Под. губ. Перед. И. Р-ко” або “Передалъ И. Р-ко”. Вона, як зауважує М. Левченко, могла означати, що ці записи передав М. Драгоманову Іван Рудченко. М. Левченко висловлює припущення: “Оскільки М. Драгоманов не листувався з А. Димінським, то записи він міг дістати лише в “Юго-Зап. Отделе” від І. Рудченка, якому О. Русов, як секретар відділу, передавав “будь-який казковий матеріал для розгляду та впорядкування”²⁵, як про це зазначено в звіті про діяльність “Юго-Запад. Отдела” за 1874 р.

Окрім того, на думку М. Левченка, нечітка рука А. Димінського, нерозбірливий почерк, стали головною причиною того, що опубліковані записи містять у собі якнайгрубіші помилки та кричущі нонсенси. “Зміни тексту упорядниками, видавцями чи редакторами, зокрема в неприжиттєвих виданнях, на якість яких автор не міг впливати, особливо лексичні заміни, перебудова словосполучень, речень і більших сегментів тексту, його купюрування дають до рук дослідника, як слушно зауважує П.Ю. Гриценко, *квазітекст* – ірреальний стосовно процесу авторського текстотворення <...>. Зовні, з огляду на формальну структуру, квазітекст зберігає всі ознаки реального тексту, а наслідки втручання в оригінальний

²³ Казки та оповідання з Поділля в записих 1850-1860-х рр. / Упоряд. М. Левченко. – К., 1928. – Вип. 1/2. – 596 с. Мабуть тому, що М. Левченко був першим видавцем казок у записих А.І. Димінського йому помилково їх приписують: Казки про тварин. – К.: Наукова думка, 1979. (с. 513, 524, 529, 530, 531, 532, 537, 538, 540, 541, 542, 543).

²⁴ Казки та оповідання з Поділля в записих 1850-1860-х рр. / Упоряд. М. Левченко. – К., 1928. – Вип. 1/2. – с. VII

²⁵ З поля фольклористики й етнографії, вип. другий. Знадоби до життєпису подільського етнографа А.І. Димінського (1826-1897 рр.). – К., 1928. С. 22.

авторський текст вдається виявити лише шляхом текстологічного вивчення рукопису та опублікованих варіантів тексту²⁶.

Порівняймо мову казок зі збірки М. Драгоманова із мовою цих же казок зі збірки М. Левченка:

Збірник Левченка	Збірник Драгоманова
<p>Біс клубком В місті у <i>Литнівцях, Ново-Ушицького уєзда</i>, іконом служив у генерала і ходив (в оригіналі “годовив” М.Л.) собі вечером на умізги до панни. І <i>ни</i> так то він <i>єї</i> любив, <i>іно</i> для того ходив, що <i>єму</i> ся <i>счучило</i>. І <i>ідного</i> часу іде від неї вечером пізно, – <i>али</i> слухає: щось ніби <i>туркотит</i> за ним. <i>Оглядається</i>, а то <i>валов’янный</i> клубок. І він начав втікати. І <i>єму</i> було додому під гору, а клубок за ним <i>котиться</i>, так що аж <i>єго</i> по ногах б’є. І той прибіг до плота, <i>тирискочив</i> без пліт, а клубок – за ним! Прибіг до <i>сіний</i> по сходах, а клубок за ним! І він скричав в <i>сіньох</i>, і вибігла челядь, і всі той клубок бачили; а як <i>іден</i> зхватив <i>друж</i> і <i>хтів</i> вдарити, то <i>ни знате</i> де ся подів.</p>	<p>Чортъ въ видѣ клубка В місті у <i>Литнівцях Ново-Ужицького уѣзда</i> (Под. губ.), <i>Кузьма</i> служив у генерала і ходив собі вечером <i>наумісне</i> до панни; і <i>не</i> так то він <i>її</i> любив, <i>но</i> для того ходив, що <i>єму</i> ся <i>случило</i>. <i>Єдного</i> часу іде від неї вечером пізно, <i>але</i> слухає щось ніби <i>туркотить</i> за ним; <i>оглядається</i>, а то <i>воловяний</i> клубок, і він начав втікати і <i>єму</i> було під гору, а клубок за ним <i>котиться</i>, так що аж <i>єго</i> по ногах б’є, і той прибіг до плота, <i>перескочив</i> через пліт, а клубок за ним; прибіг до <i>сіней</i> по сходах, а клубок за ним, і він скричав в <i>сінях</i>, і вибігла челядь, і всі той клубок бачили; а як <i>єден</i> зхватив <i>друж</i> і <i>хотів</i> вдарити, то <i>не знати</i> де ся <i>подів</i> той клубок).</p>

Як видно з наведених уривків, І. Рудченко, який подавав М. Драгоманову матеріали, вважав за можливе переробляти рідну для А. Димінського подільську мову на полтавський лад. Загалом у текстах цих збірників розбіжностей різного плану – фонемного складу, морфемної структури лексем, граматичних форм слів, синтаксичного оформлення словосполучень і речень – виявлено чимало, що заслуговує спеціального опису.

М. Левченко, на відміну від попередників-видавців, мав твердий і непохитний принцип – додержатися всіх індивідуальних особливостей оригіналу й не виправляти орфографію записувачів, навіть якщо вона була не систематичною і не витриманою²⁷. Саме такий підхід дає змогу виявити

²⁶ Гриценко П.Ю. Ідіолект і текст // Лінгвостилістика: об’єкт – стиль, мета – оцінка: Збірник наукових праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / Відп. ред. Академік НАН України В.Г. Скляренко. – К., 2007. – С. 35

²⁷ Казки та оповідання з Поділля в записах 1850-1860-х рр. / Упоряд. М. Левченка. – К., 1928. – Вип. 1/2. – С. XVI

лінгвальні особливості збирачів фольклору на різних мовно-структурних рівнях: фонетичному (ненормативне вживання голосних: велитні, бире, мине (=мене), міні, пилтьований, чикай, думовина, платети (=платити), в шею тощо; вживання *ф* замість *хв*: *фостик*; уподібнення приголосних: розказують, горончик, *пчолоа*; поширення приголосного *в* на місці *л*: горівка; випадання звука в дієслові хотіти: *хтіла*; стверділий кінцевий *т*: *стоят*, *мают*, *сплинут*, *порат*, *досит*; стверділий кінцевий *ц*: *конец*, *старец*; звукосполука *ст* переходить у *с'ц*: *госці*, до *косцьола*; вставні приголосні [л], [н] після губних: *поломят* (=поламають), *здоровля*; форми числівника один з початковим *є* і його рефлексом *ї*: єдного, *єден*, *їдного*; [і] внаслідок асиміляції до [у] в наступному складі може переходити в [у]: *поцюлювалися*; твердість приголосного *р*: *по мору*, *мірає*, *кураче*; уживання *и* на початку слова: *ишла*; відсутність подовжених приголосних в іменниках середнього роду II відміни: *волося*, *створія*, *вісіля*, *зіля*; вживання *ц* замість *ч* у сполучнику (частці) *хоча*: *хочь*; спорадичне вживання дієслівних форм із нескладовим [і]: *пійшов*); слівотвірному вищого та найвищого ступенів порівняння замість суфікса *-ишч-*: *сильнішций*, *розумнішций*, *голосніще*); морфологічному (іменники типу *люди*, *гості* в род. відм. множини мають закінчення *-ий*: *людей*, *грошей*, *сіний*, *дітей*; наявність флексії *-и* замість *-і* у формі Р. в. однини іменників III відміни: *смерти*; форма родового відмінка множини іменників жіночого роду I відміни на *-ів*: *мамів*, *відьмів*; форма О. в. однини іменників II відміни м'якої групи на *-ом*: *вогньом*, *коньом*, *полудньом*, *рискальом*; у Д. в. / М. в. однини іменники ч. роду мають закінчення *-ови* та *-єви*: *світови*, *чоловікови*; закінчення *-єю* (*-ьою*) в іменниках III відміни: *ночею*, *нічьою*; числівникові форми *итири*, *итире*, *итирох*, *дванайціть*, *кільканайціть* тощо; подільське діалектне мовлення, як і інші південно-західні говірки, поряд з формою знахідного відмінка *мене* особового займенника *я*, що збігається з родовим, відбиває давню форму *мня/мя*: ...*помилуй мя*...; уживання діалектної обмежувально-видільної частки старого походження *іно* (*іно*) у значенні "лише, тільки": ...*нема нічого, іно дубина*...; у досліджуваних текстах зафіксовано злиті форми минулого часу складеного типу, що є поєднанням основної складової частини колишнього перфекта (дієприкметника) з допоміжним дієсловом у скороченому, здеформованому вигляді: *казали-сьти*, *приніс-ем*; уживання *ся* (займенника) у зворотних дієсловах у препозиції, як біля дієслова, так і через кілька слів від нього: аж доки *ся* сам не *переконаю*, *порохом ся розсипав*); лексичному (*п'єц* 'піч', *гелеток* 'неповний мішок чого-небудь вагою в півтора пуда', *затіяли* 'заспівали' (про курей, півнів), *трутити* 'сповхнути', *писок* 'рот', *когут* 'півень', *видіти* 'бачити', *пріймити* 'брати', *рискаль* 'заступ' тощо).

Незважаючи на те, що наведені діалектні форми й діалектизми в мові казок та оповідань, записаних на Поділлі, сучасною літературною нормою

не стали, чимало живомовних елементів у фольклорних записах належить до нормативних. Завдяки праці С. Руданського, А. Димінського, а також А. Свидницького, К. Шейковського, І. Галька, К. Широцького, В. Гнатюка, А. Коціпінського українська літературна мова XIX ст. збагатилася подільськими мовно-фольклорними засобами.

Отже, лише автентичні тексти з Поділля є основою для вивчення побуту, діалектних особливостей мови подолян, звичаїв і навіть світовідчуття людей цього регіону. Записи пісень, казок, оповідань, прислів'їв і приказок мають велике наукове значення і є вагомим внеском в українську фольклористику. Цей цікавий матеріал, який презентує основні ознаки подільського говору, може слугувати цінним і надійним джерелом для вивчення динаміки діалектного мовлення Поділля.

Борис Коваленко

Фольклорные записи как источник диалектологических исследований

Важным источником исторического изучения подольского говора являются фольклорные и этнографические записи с Подолья. Различные структурно-языковые уровни подольского говора: фонетические, лексические, словообразовательные, синтаксические – были и остаются объектом изучения многих украинских языковедов. В статье показано, что только аутентичные тексты могут служить ценным и надёжным источником для изучения динамики диалектной речи Подолья.

Ключевые слова: *диалектологические исследования, фольклор, говор.*

Kovalenko Boris

Folkloric notes as a source of dialectological researches

The very important sources of historical researches of Podillian dialects are the folkloric and ethnographic notes from Podill'a region. Different linguistic and structural levels of Podillian dialects, such as phonetic, lexical, word-formative, syntactic, were and are the objects of many scientists' research works. In the article it is shown that only authentic text can be as valuable and reliable source for investigating the dynamic of Podillian dialect language.

Keywords: *dialectology studies, folklore, dialect.*